

کارت‌های اعتباری و دیدگاه‌های فقهی درباره آن حضرت آیت‌اله جناب آقای محمدعلی تسخیری

ریاست سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

تعریف و اقسام کارت‌های اعتباری:

فرهنگ آکسفورد کارت‌های اعتباری را چنین تعریف می‌کند: «کارتی که بانک یا غیر آن در اختیار مشتری قرار داده و او می‌تواند کالاهای مورد نیاز خود را به صورت قرض دریافت دارد» از این رو کسانی در نامیدن این نوع کارت به نام کارت‌های اعتباری تردید روا داشته‌اند و برخی دیگر آنرا به نام (کارت‌های اعطای وام) معرفی کرده‌اند. گرچه عمل وام دادن در کارت‌هایی که حق برداشت مستقیم از موجودی را به بانک می‌دهد debit card وجود ندارد.

احمد زکی بدوی کارت‌های اعتباری را چنین تعریف می‌کند:

کارت ویژه‌ای است که بانک برای مشتری خود صادر می‌کند و مشتری می‌تواند با عرضه این کارت در اماکن مشخص از خدمات و کالاهای آنها بهره‌مند گردد: فروشنده کالا و خدمات نیز فاکتوری که مشتری آن را امضاء نموده به بانک سپرده و بانک قیمت آن را به وی پرداخت می‌کند، بانک نیز ماهانه صورت حساب مشتری را به وی اعلام نموده تا وی آن را پرداخت نموده و یا از حساب جاری او برداشت شود.

دکتر عبدالوهاب ابوسلیمان در بحثی که تحت عنوان (کارت‌های معاملات مالی) به نشست دهم مجمع فقه اسلامی ارائه نموده است عنوان کارت‌های اعتباری را مورد نقد قرار داده است و معتقد است که این نام‌گذاری، کارت‌های اعتباری را از هویت خود دور کرده و آن را در ردیف عقود امانی قرار می‌دهد. در عقد امانی هم هیچ‌گونه ضمانتی نیست مگر آنکه افراط و تفریطی صورت بگیرد مانند معاملات ودیعه پذیر و شریک و مضاربه‌گر و وکیل در فروش، در حالی که واقعیت کارت‌های اعتباری جز این می‌باشد.

بسیاری از حضار نشست، نظریه نویسنده مزبور را مورد اعتراض قرار داده و جملگی بر آن بودند که اشکالاتی از این دست جنبهٔ لفظی داشته و پذیرش یک اصطلاح معروف بهتر از طرح اصطلاح جدید و دور از ذهن می‌باشد.

طرفهای قرارداد کارتهای اعتباری عبارتند از:

الف: منبع صادر کننده کارت

ب: حامل کارت

ج: بازرگانی که کالا و خدمات را در اختیار مشتری (حامل کارت) قرار می‌دهد.

گاه طرف چهارمی نیز در این قرارداد وجود دارد، یعنی بانک واسطهٔ میان صادر کننده و حامل کارت، و گاه قرارداد کارتهای اعتباری تنها دارای دو طرف می‌باشد، چنانچه در مورد فروشگاههای بزرگ موضوع بدین صورت می‌باشد.

مسائلی در مورد این نوع قرارداد وجود دارد که باید حامل کارت نسبت به آنها آگاهی داشته

باشد:

۱- مبلغی را که حامل کارت باید پیشاپیش تحت عنوان عوارض و پرداخت کند، مشخص شود.

۲- حقوقی که به موجب قرارداد معین شده و مسؤولیتهائی را که باید براساس قرارداد عهده‌دار آن باشد.

۳- تعیین مقدار وامی که منبع صادر کنندهٔ کارت اجازهٔ برداشت نقدی آن را داده و گزارش منظم آن را به مشتری می‌دهد.

۴- مشخص نمودن روش محاسبهٔ قرض و نیز حق‌عملی که در مقابل وام گرفته می‌شود.

۵- مشخص نمودن درصد سود برای وام، و نیز مواردی که نمی‌توان آن را مشخص نمود باید نسبت سود برای آنها معین شود.

۶- مشخص نمودن روش پرداخت وام و حداقلی که باید آن را بپردازد.

۷- تعهداتی را که منبع صادر کننده کارت مایل است آن را به عهدهٔ حامل کارت بگذارد تا در صورت تخلف مشتری از مفاد قرارداد، آنها را به مرحلهٔ اجرا بگذارد.

۸- منبع صادرکننده، می‌تواند قرارداد را پایان بخشیده و تمام دیون را محاسبه نموده و تقاضای بازپرداخت فوری آن را بنماید.

۹- حمایت قانونی از وام گیرنده و جبران زیانهای وارده به مشتری که براساس قانون صورت

می‌گیرد.

۱۰- هر موضوع دیگری که لزوم آشنائی مشتری با آن را منبع صادرکننده تشخیص می‌دهد.

البته حالات و تفصیلات دیگری نیز در این بحث وجود دارد.

اقسام کارت:

معمولاً کارت را به دو دسته تقسیم می‌کنند:

دسته نخست: کارتهای معاملات مالی.

دسته دوم: کارتهائی که حق برداشت مستقیم از موجودی رابه بانک می‌دهد.

نوع اول یعنی کارتهای معاملات مالی خود دارای سه گونه مختلف می‌باشد:

۱- کارت اعطای وام با بهره و پرداخت قسطی وام

۲- کارت اعطای وام مدت‌دار وبدون بهره

۳- کارتهای داخلی (محلی)

۱- کارت اعطای وام با بهره و پرداخت قسطی وام

بانکهای صادرکننده این نوع کارت اجازه می‌دهند تا مشتریان حامل این نوع کارت، در حد مبلغ مشخصی خرید یا برداشت داشته باشند.

در مورد پرداخت هم صادر کننده کارت تسهیلاتی را در مورد پرداخت وام مدت‌دار و قسطی برای مشتری در نظر می‌گیرد. مشخصات بازپرداخت، طی قرارداد وام و براساس کل مبلغ مورد مطالبه و تعداد اقساط با سود حق‌العمل معین، روشن خواهد شد.

این نوع کارت خود دارای دوگونه مختلف می‌باشد:

الف: کارت وام عادی یا نقره‌ای: در این قسم از قرارداد، مبلغی را که صادرکننده کارت در

اختیار مشتری قرار می‌دهد بیش از ۱۵ هزار لییره استرلینگ نخواهد بود.

ب: کارت ویژه یا طلائی: مبلغ اعطائی در این نوع کارت بیش از مبلغ سابق خواهد بود. برای

مثال کارت طلائی که مؤسسه امریکن اکسپرس به مشتریان خود می‌دهد هیچ حد و اندازه‌ای ندارد. مشتری می‌تواند به اندازه نیاز و مصرف خود هزینه نماید. تنها در این مورد توان مشتری در بازپرداخت بدهی‌ها مورد نظر خواهد بود.

کارت اعطای وام در هر دو گونه خود (نقره‌ای - طلائی) در حقیقت توافقی است میان وام دهنده و وام گیرنده که براساس آن حامل کارت می‌تواند برابر مبلغ مورد توافق از کالاها و خدمات بهره‌مند شود، گرچه عین آن مبلغ در اختیار حامل کارت قرار نمی‌گیرد.

اعطای وام عنوان و مشخصه این نوع کارت در زبان اصلی آن است (credit) و از همین رو طرفین این قرارداد یعنی بانک صادرکننده کارت، وام دهنده (creditor) و طرف دوم آن وام گیرنده (Borrower) نام گرفته‌اند.

امتیازات کارتهای طلائی یا ویژه:

این نوع کارت ویژه ثروتمندان و کسانی است که دارای درآمدهای زیاد می‌باشند، کسانی که بتوانند عوارض سنگین را پرداخت نمایند.

این نوع ویژه علاوه بر اینکه مزایای کارتهای عادی را دارا می‌باشد مزایای خاص خود را نیز به‌همراه دارد:

بیمه حوادث، تعویض مجانی کارت گم شده، تخفیف در هزینه‌های هتل، کرایه گرفتن اتومبیل، در اختیار قراردادن چکهای مسافرتی بدون پرداخت وجه در مقابل آن. عوارضی که در این نوع کارت پرداخت می‌شود غالباً بیشتر از عوارضی است که برای کارتهای عادی پرداخت می‌شود. انگیزه بیشتر در این نوع کارت ابراز نوعی تشخص و اعتبار اجتماعی حامل آن است زیرا این نوع کارت با درآمد بالای صاحبان آن سنخیت دارد. ویژگیهای این نوع درآمد صاحبان آن را از مردم معمولی که دارای درآمدهای عادی هستند، متمایز می‌سازد. حاملان این نوع کارت کمتر از حاملان کارتهای عادی از سوی صاحبان فروشگاهها و اماکن تجاری مورد پرس و جو قرار می‌گیرند.

سودهای منظور در کارتهای اعطای وام:

معیار کلی در کارتهای اعطای وام آن است که مبالغی علاوه بر اصل قرض بر آن افزوده می‌شود. بدیهی است اگر مشتری خود مبادرت به خرید نقدی می‌کرد ناچار به پرداخت این مبالغ اضافه نبود.

نمونه روشن در این مورد بهره‌های ربوی در این وام است، بانکهای صادرکننده کارت این بهره‌ها را در اصل مبلغ وام منظور نمی‌کنند.

این مطلب در بند ۴ از قانون حمایت از مصرف کننده مصوب سال ۱۹۸۰ به وضوح آمده است در این قانون ملحقات و مبالغی را که باید در این نوع وام دریافت نمود بدین ترتیب ذکر شده است:

الف: سودهای ربوی

ب: مبالغ دیگری که ناشی از معاملات مالی است که دارنده کارت یا وکیل اقدام به آن می‌نمایند.

ج: هر مبلغی که در ضمن قرارداد میان صادرکننده و حامل کارت منظور می‌شود بدون آنکه از طریق معاملات مالی بدست آمده باشد.

علاوه بر این، صادرکنندگان کارت می‌توانند وجوه دیگری را نیز دریافت کنند. مشروط بر اینکه بیش از نسبتهای زیر نباشد:

۱- اخذ ۱٪ نسبت به بالاترین درصدی که بانکها دریافت می‌دارند.

۲- وجوه اخذ شده بیش از ۱۳٪ نسبت به اصل وام نباشد.

علاوه بر این، رسمیت قرارداد منوط به آن است که وجه و مبلغی افزون بر آنچه گذشت از وام گیرنده مطالبه نشود. بدین ترتیب سود مترتب بر این نوع وام از حد متعارف بیشتر نخواهد بود.

ویژگیهای کارت اعطای وام:

کارت‌های اعطای وام (credit card) دارای ویژگیهای قانونی گوناگونی است:

این نوع کارت‌ها در حقیقت متضمن دو نوع عقد می‌باشند، عقد معامله مالی و عقد اعطای وام. از این رو آقای مث (muth) در بیان هویت نوین اینگونه کارت‌ها می‌گوید:

این نوع کارت، ویژگیهای عقود معاملات و ویژگیهای بدهکاری را یکجا دارد. در مورد عقود معاملات، صاحبان کارت می‌توانند اقدام به خرید کالا و خدمات به صورت عادی بنمایند. همچنین این کارت‌ها به عنوان شاخص و معرفی مبنی بر وام دادن به میزان دلخواه به حاملان آن می‌باشد تا در وقت مقرر به بازپرداخت آن اقدام نمایند.

این نوع کارت نسبت به کارت‌های مشابه در جوامع معاصر رواج بیشتری دارد و این به دلیل ویژگیهای منحصر بفرد این نوع کارت است:

۱- این کارت ابزاری حقیقی برای اعطای وام می‌باشد. چراکه صادرکننده کارت و دریافت کننده آن بر همین اساس و اعتبار اقدام به عقد قرارداد نموده و انگیزه غالب همین مسأله بوده است.

۲- داوطلبان دریافت این نوع کارت حتی در صورتی که پشتوانه بانکی نداشته باشند می‌توانند این کارت را دریافت کنند.

۳- حاملان کارت ملزم به پرداخت فوری بدهی خود نیستند بلکه می‌توانند طبق توافق موجود میان خود و صادرکننده کارت، بدهی را طی مدت معینی بازپرداخت کنند.

۴- بازپرداخت در این نوع قرارداد طی چند نوبت صورت می‌گیرد.

۵- برخی بانکها این کارت‌ها را در اختیار مشتریان خود قرار می‌دهند بدون آنکه به سطح درآمد آنها توجهی کنند.

۶- برخی بانکها بویژه در انگلستان عوارض سالانه‌ای را در مورد صدور این کارت‌ها از مشتریان خود دریافت نمی‌کنند و برخی بانکهای دیگر (آمریکا) عوارض اسمی اندکی را دریافت می‌کنند. این بانکها استفاده خود را بیشتر از تخفیف در پرداخت وجوه کالاهای خریداری شده به دست می‌آورند، همچنین توجه بیشتر این بانکها به سودهایی است که از طریق وام‌های مدت‌دار بدست می‌آورند. روشن است که هر قدر شرایط بازپرداخت وام‌های مدت‌دار آسان‌تر باشد حاملان کارت را برای گرفتن وام بیشتر، تشویق می‌کند گرچه نسبت سود در این نوع وام زیاد باشد. طبیعی است

برخی از این سودها یا بیشتر آنها همراه با عوارض سالانه‌ایست که بانکها سالانه آنها را از مشتریان دریافت می‌کنند.

این مطلب در قانون تحول خدمات بانکی مرکز سرمایه‌گذاری کویت آمده است:

صادرکننده‌گان این نوع کارت درآمدهای خود را - علاوه بر دریافت حق عضویت و تجدید آن - از طریق احتساب سود مبلغ وام داده شده به دست می‌آورند، بدین ترتیب که صورت حساب به حامل کارت ارسال می‌شود تا در مهلت مقرر به بازپرداخت آن اقدام کند. در بعضی از موارد سود مورد نظر از روز صدور صورت‌حساب منظور می‌شود.

چنانچه بعضی از بانکها برای بازپرداخت وام زمان معین و منظمی را برای مشتری در نظر می‌گیرند، بدین ترتیب مشتری تنها در دوره مشخص شده از مزایای کارت بهره‌مند می‌شود، مشتری می‌داند که بانک ماهانه قسط معینی را از وی برداشت نموده و سود وام را براین اساس مشخص می‌کند. نمونه‌های این نوع کارت عبارتند از:

ویزا Visa card

مسترکارت Master Card

داینرس کارت Dinars Card

امریکن اکسپرس American Express

در مورد این کارتها این نکته قابل توجه است که می‌توانند کارت برداشت ماهانه یا کارت اعطای وام باشند، این مطلب تابع سیاست و ضوابط بانک صادرکننده کارت و برای تأمین مصالح بانک به صورتی هماهنگ با نیازهای مشتری می‌باشد.

طرفهای قرارداد اعطای وام:

طرفهای اصلی این قرارداد عبارتند از:

۱- صادرکننده کارت: وام دهنده بر اساس قانون مدنی انگلستان مصوب سال ۱۹۷۴ م

۲- حامل کارت: وام گیرنده

۳- بازرگان: کسی که کالا یا خدمات را در اختیار حامل کارت قرار می‌دهد.

روش معاملات با کارت

می‌توان به ترتیب زیر به کمک این کارتها معاملاتی را انجام داد:

بانک، کارت مورد نظر را برای مشتری خود صادر می‌کند. مشتری نیز در صورت تمایل به خرید کالا، کارت را در اختیار بازرگانی قرار می‌دهد که طرف حساب با بانک صادرکننده کارت باشد. بازرگان معلومات مورد نظر را از کارت در سندی یادداشت نموده و یک نسخه آن را طبق روشی

معین برای بانک آماده می‌سازد.

پس از آنکه بازرگان، معلومات لازم را بر روی آن سند یادداشت نمود آن را در دستگاه پرس کوچکی که از طرف بانک در اختیار او قرار گرفته می‌گذارد و سند بوسیله آن دستگاه مهر می‌شود بدین ترتیب همه معلومات مورد نظر در نسخه اصل سند و دو کپی آن منعکس می‌شود. لازم به ذکر است که سند به امضای صاحب کارت نیز می‌رسد.

بازرگان کارت را به‌مراه رونوشتی از سند به مشتری سپرده و کپی دوم آن را نزد خود نگاه خواهد داشت و نسخه سوم آن را به بانک صادرکننده کارت ارسال خواهد داشت تا وجه آن را از بانک دریافت کند.

صاحبان بانکها نسبت به این نوع کارت مردم را تشویق می‌نمایند زیرا در نتیجه این وامها، استفاده و سودهای ربوی زیادی را بدست می‌آورند. در بیان ویژگیهای این نوع کارت یادآور می‌شوند که حامل آن، دارای اعتبار حقیقی نزد صادرکننده کارت می‌باشد.

۲- کارت اعطای وام بدون بهره (charge card)

بانکهای صادرکننده این نوع کارت، وامی را طی مدت مشخصی در اختیار حامل کارت قرار می‌دهند، میزان وام بسته به نوع کارت (نقره‌ای - طلائی) می‌باشد. همه مبلغ وام باید طی دوره مورد توافق بازپرداخت شود بانک صادرکننده در صورت تأخیر در پرداخت. جرایم مالی و بهره‌های ربوی در نظر خواهد گرفت.

این نوع کارت، تسهیلاتی را برای دارنده آن منظور نخواهد کرد، بدین معنی که مبلغ اعطائی قسط بندی نخواهد شد. ولی به‌رحال در اختیار قرار گرفتن این کارت روش آسانی است برای دستیابی به مبلغ معینی از وام که ماهانه بازپرداخت می‌شود.

ویژگیهای کارت اعطای وام بدون بهره:

این کارت امکان خرید و برداشت نقدی را به حامل خود می‌دهد تا در حدود مبلغی مشخص و زمانی معین از آن بهره‌گیرد. باز پرداخت این وام یکجا و بدون اقساط صورت می‌گیرد و اگر مشتری تخلفی در بازپرداخت داشته باشد بهره‌های ربوی معینی طبق قرارداد مورد توافق از وی گرفته خواهد شد.

این نوع کارت وسیله آسانی برای بدست آوردن وام تا مبلغ معینی است. این وام ماهانه و بدون بهره بازپرداخت می‌شود. نقش این نوع کارت آن است که ابزاری است برای پرداخت قیمت کالاها و خدماتی که حامل کارت آن را از بازرگان بدست می‌آورد.

نکته مورد توجه در قانون این نوع کارت آن است که تسهیلات اعتباری برای حامل کارت

منظور نشده است، زیرا حامل کارت موظف است به محض دریافت صورت حساب و یا طی مدت کوتاهی (برحسب گونه‌های مختلف کارت) مبادرت به تسویه حساب بنماید. گاه صادرکنندگان کارت مبلغ مورد بدهی را در حساب مشتری خود قید می‌کنند.

ولی بهر حال دارنده کارت این امتیاز را دارا است که می‌تواند طی مدت معینی قیمت کالاها و خدمات دریافتی خود را پرداخت کند. از این رو برخی این نوع کارت را (کارت بازپرداخت مدت‌دار) نامیده‌اند، این موضوع بدین دلیل است که صادرکننده کارت، بهای خریدهای مشتری را به صورت فوری از او مطالبه نمی‌کند بلکه همه فاکتورهائی را که به امضای مشتری رسیده است ماهانه جمع نموده و در روز معینی از مشتری مطالبه خواهد کرد، و یا در همان روز مبالغ فاکتورها در حساب مشتری قید خواهد شد. این رویه بدین معنی است که مشتری دارای مهلت مشخصی در بازپرداخت خواهد بود، این مهلت عبارت از مدتی است که از روز خرید تا روز بازپرداخت به طول خواهد کشید. این مدت گاه به پنجاه و پنج یا شصت روز می‌انجامد.

با همه این امتیازات، واقعیت این کارت آن است که تنها ابزاری برای بازپرداخت است، زیرا حامل آن می‌تواند طی مدت مشخصی بدهی خود را بپردازد. اما این امتیاز مورد توجه طرفین قرارداد نبوده بلکه تنها به عنوان عنصری ثانوی و عَرَضی است که به صورتی ناخواسته در معاملات با این نوع کارت انجام می‌گیرد.

تفاوتهای کارت اعطای وام بهره‌دار با بازپرداخت قسطی و کارت اعطای وام مدت‌دار و بدون بهره:

مهمترین موارد اختلاف میان این دو نوع کارت به قرار ذیل می‌باشد:

۱- معمولاً بانکها عوارض سالانه و نیز عوارضی برای تجدید اعتبار کارت در کارتهای وام بهره‌دار منظور نمی‌کنند. اما در مورد کارتهای مدت‌دار، عوارضی برای به دست آوردن کارت و نیز تجدید آن مقرر می‌دارند.

۲- در مورد کارتهای وامهای بهره‌ای، وام به صورتی واقعی است و لذا دارنده آن حق دارد تا به روش مورد نظر خود نسبت به بازپرداخت آن اقدام نماید. اما در مورد کارتهای بدون بهره، مشتری موظف است تا در پایان هر ماه مبلغ مورد مطالبه را پرداخت نماید.

۳- در مورد کارتهای وامهای بهره‌دار، سقف زمانی معینی در بازپرداخت وجود ندارد. و این نکته امتیازی مهم در نظر مشتریان است، در صورتی که در مورد کارتهای بدون بهره، مشتری باید در پایان هر ماه اقدام به تسویه حساب نماید.

۳- کارتهای محلی (Retailer or in house cards)

این نوع کارت که در خدمت مشتریان قرار می‌گیرد دارای نامهای گوناگونی است:

۱- کارت خرید Retailer card

۲- کارت خرید داخلی In house card

۳- کارت خرید به نام فروشگاه خاص store card

۴- کارت وام دوطرفه (وام دهنده - وام گیرنده) Two parties card agreement

صادرکننده این کارت، مؤسسه یا فروشگاه است که کالاها و خدمات مختلفی را ارائه می‌دهد. مقصود از این نوع کارت، جلب مشتری و حفظ وی می‌باشد. از این رو این نوع کارت از کارتهای داخلی و محلی و نه کارتهای بین‌المللی به شمار می‌آید.

انگیزه اصلی در این نوع کارت، وام است، چرا که فروشگاه (وام دهنده) و حامل کارت (وام گیرنده) است و این امکان به صاحب کارت داده می‌شود تا به صورت دین از فروشگاه صادرکننده کارت، خرید نماید، خواه حامل کارت عملاً از کارت مزبور استفاده کرده یا نکند.

طرفهای قرارداد به ترتیب ذیل خواهند بود:

طرف نخست: وام دهنده (صادرکننده کارت) بازرگان

طرف دوم: وام گیرنده (حامل کارت).

نوع قرارداد هم مربوط به قرارداد اعطای وام است. و در صورتی که حامل کارت اقدام به خرید کالا از فروشگاه نماید عقد بیع خواهد بود، و اگر خدماتی را دریافت بدارد عقد اجاره خواهد بود.

همچنین بکارگیری کارت در هر نوبت، عقد مستقل و جداگانه‌ای خواهد بود. برخی از فروشگاهها وامهائی را بصورت نقدی در اختیار حامل کارت قرار می‌دهند، در این صورت حامل کارت می‌تواند نیازهای خود (کالا و خدمات) را تأمین نموده و نیز موجودی نقدی را داشته باشد. در این صورت قرارداد مربوط به این کارت دارای سه طرف خواهد بود: وام دهنده. وام گیرنده. تاجر.

برای پرداخت وجوه کالاهای خریداری شده در مورد کارتهای داخلی روشهای مختلفی

وجود دارد:

۱- پرداخت ماهانه: فروشگاه در پایان هرماه فاکتورهای خرید را به مشتری ارسال تا به تسویه حساب کامل بپردازد. این روش مشابه روش پرداخت کارتهای وام بدون بهره است، جز اینکه قرارداد در این نوع کارت دارای دو طرف یعنی صادرکننده کارت (فروشگاه) و حامل کارت (مصرف کننده) است، در حالی که در نوع کارت وام بدون بهره، قرارداد دارای سه طرف می‌باشد.

۲- روش اختیاری: در این روش مشتری در پایان هر ماه حداقلی را از دین خود بازپرداخت می‌کند، این روش مشابه روش پرداخت در کارتهای اعطای وام با بهره است که حامل کارت با انتخاب خود وام را طی اقساط بلند یا کوتاه مدت بازپرداخت می‌کند.

صورت قانونی این نوع کارت:

قرارداد درمورد کارتهای دو طرفه (کارتهای داخلی) یا سه طرفه (سایر کارتها) همگی از مصادیق قانون دین می‌باشد. این مطلب در قانون مصرف انگلستان مصوب سال ۱۹۷۴ آمده است. در این قانون در تعریف اینگونه کارتها آمده است:

کارتهائی که شخص براساس وام بازرگانی صادر می‌نماید، و طرف دیگر می‌تواند بوسیله کارت، برداشت نقدی یا خرید کالا نموده و یا از خدمات بصورت قرض بهره‌مند شود، در این قراردادها طرفهای عقد می‌تواند دو و یا سه طرف باشد.

در قراردادی که دارای دو طرف است حامل کارت چنین تعریف می‌شود: کسی که دارای حساب با وام دهنده است، از این رو وام دهنده حامل کارت را به عنوان مدیون خود به رسمیت شناخته و نیازی به تحقیق در باره کفایت و توان مالی وی ندارد.

کارکنان فروشگاه باید اطمینان ببابند که نرخ خریدهای مشتری در حد وامی است که از طرف فروشگاه در اختیار وی قرار گرفته است.

خرید تلفنی بوسیله کارت:

حامل کارت می‌تواند از طریق گفتگوی تلفنی خریدهای خود را انجام دهد، این موضوع پس از اطمینان از صحت معلوماتی است که در باره کارت از طریق کامپیوتر بدست می‌آید. زیرا امروز در کنار هر ماشین حساب یک دستگاه کامپیوتر وجود دارد که می‌تواند طی چند ثانیه معلومات لازم و صحیح را در اختیار متصدیان فروشگاه قرار دهد.

کارتهائی که جایگاههای عرضه بنزین در اختیار مشتریان قرار می‌دهند نیز از نوع کارت داخلی است. براساس برنامه ریزی این جایگاهها، مشتریان می‌توانند ماهانه وجه خریدهای خود را بپردازند. برخی از این جایگاهها این امکان را در اختیار مشتریان خود قرار می‌دهند تا در مدت زمان بیشتری و در صورت خرید وسایل گران مانند لاستیک اتومبیل، باطری و تعمیر اتومبیل، به تسویه حساب خود بپردازند.

بدیهی است که سقف مبلغ اختصاص داده شده در این نوع کارت کمتر از آن مبلغی است که در کارتهای بانکها دیده می‌شود. همچنین قرارداد در مورد این نوع کارت شرایط کمتری نسبت به کارتهای سه جانبه دارد.

دسته دوم: کارت برداشت مستقیم از موجودی حساب Debit card

در این موضوع باید عناوین زیر مورد بحث و بررسی قرار گیرند:

تعریف این نوع کارت

فایده این نوع کارت

ویژگیهای این نوع کارت

تفاوت میان کارت اعطای وام و کارت برداشت مستقیم

تعریف کارت برداشت مستقیم:

نام و عنوان این نوع از کارتهای خرید، معنی و مفهوم خود را دارا می باشد. صدور این نوع کارت زمانی صورت می گیرد که حامل آن دارای پشتوانه بانکی باشد. و بر همین اساس به بانک صادرکننده اجازه داده می شود تا قیمت خریدهای حامل کارت و نیز اجرت خدماتی را که از طریق کارت، عاید وی شده است از موجودی او در بانک مستقیماً برداشت کند. و این همه بنابر سند و فاکتورهائی است که به امضای مشتری رسیده است.

این نوع کارت نیز همان نقش و کاربردهای کارت اعطای وام با بهره را دارد چرا که می توان بوسیله این کارت کالاهائی را خریداری نموده و یا از خدمات و یا پول نقد بهره مند شد. تفاوت این کارت با کارت وام آن است که قیمت کالا و خدمات نقداً از حساب او برای بازرگان یا مؤسسه طرف معامله برداشت می شود.

کارت برداشت مستقیم براساس قانون مصرف انگلستان مصوب سال ۱۹۷۴ (فصل ۸۹ ماده A ۳) ۱۸۷ تصویب شده و بر همین مبنا از رده کارتهای وام خارج خواهد بود. زیرا تنها نقش این کارت آن است که ابزاری برای برداشت از موجودی مشتری در بانک است و هیچگونه وامی در اختیار او قرار نمی گیرد، و رابطه صادرکننده کارت و بازرگان در این نوع کارت - برخلاف کارتهای وام - هیچگونه ترتیبات خاصی را نمی طلبد، از همین رو اگر مشتری دارای کارت الکترونیکی باشد قیمت خریدهای وی فوراً به تاجر پرداخت می شود. و اگر کارت الکترونیکی نباشد قیمت خریدهای وی پس از مدت معینی از حساب وی برداشت می شود.

روشهای معامله با کارتهای برداشت مستقیم:

پس از خرید، سندهای فروش از طرف مشتری امضاء شده و قیمت خرید، در موجودی وی ثبت می شود، پس از آن مبلغ مورد نظر به شرط آنکه بیش از موجودی وی نباشد از حساب او برداشت می شود.

برخی از بانکهای انگلستان تلاش کرده تا نوعی از این کارت را تحت عنوان:

Switch card Barclays connect card صادر کنند. این نوع کارت مانند چکهای تضمینی بیش از مبلغ ۵۰ لیره برای خریدهای مشتری تضمین نمی کند.

فایده کارت برداشت مستقیم:

فایده این نوع کارت آن است که حامل آن به آسانی می‌تواند از پول نقد، کالا، و خدمات بهره‌مند شود و در این موارد نیازی به مراجعه به بانک و برداشت از حساب ندارد. اما بر مبنای این کارت، مشتری نمی‌تواند از این موارد بصورت وام بهره‌مند شود، زیرا بکارگیری این کارت تنها در حد موجودی مشتری در بانک و نه بیشتر انجام می‌گیرد.

گاه صادرکننده کارت و حامل آن به توافق می‌رسند تا صاحب کارت از رهگذر آن بتواند به وام دست بیابد اما این موضوع کارت برداشت مستقیم را از حقیقت خود دور نخواهد کرد زیرا در قانون مصرف مصوب سال ۱۹۷۴ انگلستان، ماده ۱۸۷ تصریح شده است که این توافق جنبه رسمی و قانونی ندارد.

اما گاه به حامل کارت اجازه داده می‌شود که از آن به مقدار بیش از موجودی خود در بانک استفاده کند. در این صورت کارت، ابزاری برای اعطای وام منظور خواهد شد و براساس ماده ۱۴ قانون مزبور، مشمول شرایط کارتهای وام خواهد بود.

ویژگیهای کارت برداشت مستقیم:

- * این کارت تنها برای کسانی است که در بانک صادرکننده دارای حساب باشند.
- * غالباً این کارت بطور مجانی صادر می‌شود.
- * غالباً در حدود جغرافیائی کشور و در مناطقی که شعب بانک صادرکننده وجود دارند و می‌توانند بوسیله کامپیوتر از وضعیت حساب مشتری آگاه شوند، این کارت، کاربرد دارد.
- * به محض بکارگیری کارت از حساب مشتری برداشت می‌شود، و در صورت از کار ایستادن دستگاههای کامپیوتر مشتری می‌تواند تا بکار اندازی مجدد دستگاهها تا سقف معینی (به مبلغ کم) از خدمات کارت بهره‌مند شود.
- موارد بکارگیری این کارتها عبارتند از:

برداشت نقدی از دستگاههای خودکار، بدست آوردن برخی معلومات راجع به حامل کارت، برخورداری از برخی خدمات بانک، مانند نرخ ارز، خرید چکهای مسافرتی، بدست آوردن میزان موجودی مشتری، مشخص شدن صورتحساب تفصیلی یا اجمالی مشتری و ... کارت بین‌المللی الکترونیک عربی که بانک عربی ملی در عربستان سعودی آن را صادر نموده و کاربرد کشوری و جهانی دارد نمونه‌ای از همین نوع کارت است.

تفاوت کارتهای اعطای وام با بهره و کارت برداشت مستقیم:

مهمترین وجه اختلاف آن است که در کارتهای اعطای وام، بانک موظف است تا بر طبق سندهای رسیده مبالغ درخواستی را بپردازد. اما در کارت برداشت مستقیم، بانک، قیمت کالاهای

خریداری شده توسط مشتری را بصورت فوری و بدون نیاز به اجرای مراحل خاصی از حساب مشتری برداشت و به حساب بازرگان واریز می‌کند.

گونه‌های دیگر کارت (کارت‌های خاص):

کارت‌های خاص دیگری وجود دارد که به کندی گسترش می‌یابد. برخی از این کارت‌ها را شرکت‌های هواپیمائی صادر می‌کنند، بیشترین شیوع این نوع کارت‌ها در آژانس‌های اتومبیل کرایه می‌باشد. هیچ‌گونه عوارضی بابت صدور این کارت‌ها گرفته نمی‌شود اما از مشتری خواسته می‌شود تا به محض رسیدن فاکتورهای پرداخت، اقدام به تسویه حساب نماید. برخی از این شرکت‌ها این نوع کارت‌ها را تنها برای کارفرمایان صادر می‌کنند.

سود بانکی از صدور کارت‌های معاملات مالی و عوامل گسترش کارت‌ها:

شرکت‌ها و مؤسساتی که کارت‌های معاملات مالی را صادر می‌کنند سودهای کلانی را عاید خود می‌سازند، زیرا آنان توانسته‌اند بدین ترتیب کارت را بجای پول نقد برای تأمین نیازها و خریدهای مردم جایگزین نمایند، از این رو استقبال مردم از این کارت‌ها روز بروز در حال افزایش است. در حال حاضر بیش از دهها میلیون نفر از این کارت‌ها بهره می‌گیرند.

شرکت‌ها و مؤسسات صادرکننده از دو طریق و منبع، سودهای خود را تأمین می‌کنند، نخست از طریق حاملان کارت، و دیگر از طریق بازرگانی که کالا و خدماتی را در اختیار مشتری قرار می‌دهد. روشهای تأمین سود از دو منبع مزبور به ترتیب زیر می‌باشد:

۱- عوارض سالانه عضویت.

۲- بهره‌های ربوی که در پرداخت‌های معاملات مالی منظور می‌شود، زیرا این بهره‌ها از روزی که مشتری اقدام به خرید می‌نماید محاسبه خواهد شد.

۳- معاملات تجاری دیگری که در مورد خرید کالا و خدمات صورت می‌گیرد. مبلغ این معاملات در حساب حامل کارت ثبت خواهد شد، مگر در صورتی که با توافق طرفین تسویه حساب یکجا و در زمانی معین صورت بگیرد.

۴- حق‌العمل‌هایی که از تجار در مورد عملیات بازرگانی که بوسیله کارت صورت گرفته، اخذ می‌شود. این حق‌العمل از ۱٪ تا ۵٪ و با میانگین ۲/۸ مشخص می‌شود.

۵- عوض هر یک از معاملات مالی که از طریق کارت‌های وام انجام می‌گیرد از مشتری اخذ می‌شود.

۶- مجازات مالی معینی که در مورد تأخیر در تسویه حساب مقرر می‌شود.

۷- پرداخت مبلغی معین در صورت گم شدن کارت و...

گاه وامی که در اختیار حامل کارت قرار می‌گیرد محدود به مبلغ معینی نیست. بلکه منوط به توافق طرفین می‌باشد اما در این صورت نسبت ۱۰٪ از سود برای هر ۵۰۰۰ منظور می‌شود مثلاً در صورتی که سقف وام اعطائی ۱۵۰۰۰ باشد در صدهای سود به ترتیب ذیل خواهد بود:

۲۵٪ برای ۵۰۰۰ اول

۳۵٪ برای ۵۰۰۰ دوم

۴۵٪ برای ۵۰۰۰ سوم

آقای اریک کامپتون وکیل بانک چیس مانهاتان، پس از آنکه برخی منابع سودهای بانکهای صادرکننده کارت‌ها از برمی‌شمرد، در بیان دلیل روی آوردن مردم به این نوع کارت‌ها می‌گوید: این روش جایگزین مناسب برای روش رایج خرید است، همچنین روشی نوین در اعطای وام به شمار می‌آید. مشتری می‌تواند در حالت‌های فوق‌العاده از این منبع بجای تلاش برای بدست آوردن پول نقد بهره‌گیرد.

این روش همچنین صرفه جوئی در هزینه‌های بانک را به همراه دارد، زیرا کار جابجائی پول به وسیلهٔ دستگاههای خودکار صورت می‌گیرد. مشتری می‌تواند به وسیلهٔ این دستگاهها پول نقد مورد نیاز یا صورت حساب و معاملات بازرگانی خود را به دست آورد. با توجه به این دلایل است که برنامه صدور کارت کاری فوق‌العاده سودآور است. شرکت‌های صادرکننده کارت، درگیر مشکلاتی در رابطه با این کارت‌ها هستند مثلاً گاه حاملان کارت برخلاف اصول مورد توافق، از کارت‌های خود استفاده می‌کنند، مهمتر از این مورد، بکارگیری کارت از سوی افرادی دیگر در صورت گم شدن و یا تقلب می‌باشد. از این رو شرکتها در صدد یافتن راه‌هایی هستند تا نسبت تقلب در استفاده از کارت به حداقل خود برسد. و با همهٔ این احوال سودهای فراوان صدور این نوع کارت همهٔ این زیانها را جبران خواهد کرد.

چنین بنظر می‌رسد که سود شرکت‌های بزرگ صادرکنندهٔ کارت رو به کاهش است و صدور کارت‌هایی که فروشگاه‌ها برای مشتریان خود منظور کرده‌اند رو به افزایش است، زیرا اینگونه کارت‌ها سودهای مضاعفی را از دو جهت برای صادرکنندگان تأمین کرده است:

۱- سودهای اصلی که برای کالاهای خود در نظر می‌گیرند.

۲- بهره‌های ربوی که برای وام‌های مشتریان دارندهٔ کارت مقرر می‌کنند.

فواید عمومی بکارگیری کارت:

بکارگیری کارت در معاملات مختلف، دارای فواید گوناگونی است که عاید صادرکنندگان و حاملان کارت و نیز بازرگانان می‌شود، چه بسا نتایج مثبتی نیز برای جامعه و اقتصاد به ارمغان آورد:

صادرکننده کارت:

صادرکننده کارت استفاده‌های گوناگونی بابت صدور کارت خواهد داشت از جمله: عوارض صدور کارت، عوارض تجدید و تبدیل کارت، عوارض تجدید پیش از موقع کارت، در صدی سود نسبت به نرخ کالا و خدمات از بازرگان، و گاه از حامل، تفاوت نرخ ارز خارجی در صورتی که مشتری با آن ارز تسویه حساب کند، اجرت بازپرداخت قرض مشتری در خارج از کشور، مجازات مالی در صورت تأخیر در بازپرداخت، درصدی سود نسبت به نرخ در مقابل بکارگیری دستگاههای الکترونیک و...

حامل کارت:

حامل کارت ابزاری آماده و مطمئن برای خریدهای خود در اختیار دارد، مشتری با هرگونه ارزی که در اختیار دارد می‌تواند خرید کند. دستگاه محاسبات مالی نیز درکنار کارت در اختیار مشتری است، گاه فروشنده، قیمت کالا را نیز تخفیف یا قسط بندی می‌کند. برخی کارتها بیمه عمر و تأمین اعتبار بالائی را برای مشتریان خود دارند. برخورداری از خدمات بین‌المللی مانند حق تقدم در رزرو اماکن. دادن جایزه و هدیه برای مشتریان، گم کردن کارت نیز مسولیت‌های کمی را در پی دارد.... حمایت از مصرف کننده در صورتی که کالا فاقد شرایط مطلوب باشد.

بازرگان:

تاجر از انگیزشی که این کارت در مشتریان بوجود می‌آورد استفاده می‌کند.... همچنین اقساط خرید کارتی از لحاظ مبلغ بیش از اقساطی است که در فروشهای مستقیم بازرگان است و نیز فروشگاهها از تبلیغات صادرکنندگان بهره‌مند می‌شوند، مشتریان جدیدی نیز با امتیازات بالا به فروشگاه خواهند پیوست. همچنین فروشگاهها بدین وسیله ناگزیر نخواهند بود که به خطر نگهداری نقدینگی فراوان تن دهند.

پیآمدهای اجتماعی کارتهای بانکی:

این گونه کارتها دارای آثار مثبت و منفی گوناگونی می‌باشند، برخی از این پیآمدها به قرار ذیل می‌باشند:

الف - گسترش بازار، افزایش تقاضای کالا و خدمات که در نظر کارشناسان اقتصاد از عوامل رشد اقتصادی به شمار می‌رود، اما بازتاب منفی این موضوع آن است که میانگین ذخیره سازی نقدینگی کاهش یافته و برعکس، وامهای مردم افزایش می‌یابد، علاوه بر این همین عامل باعث بالا رفتن تقاضای دروغین است که هماهنگ با درآمد مردم نخواهد بود، و بدنبال آن رواج اسراف، امری طبیعی خواهد بود.

ب: کاهش معاملات با نقدینگی و تأمین حداکثر امنیت مالی برای مردم.
 ج: چرخش تأمین اعتبار برای فروش کالا و خدمات از شرکتهای تولیدی به سوی بانکها. این امر به معنی رشد و تراکم بخش پولی و سودآوری این بخش به جای فعالیتهای تولیدی است. و این پی‌آمد در باور ما البته منفی است.
 د: افزایش گردش معاملات اقتصادی از طریق افزایش قدرت مؤسسات صادرکننده کارت برای تأمین نامحدود اعتبار.

حکم فقهی قرارداد کارتهای اعتباری:

بدون شک این قرارداد در بردارنده عقود گوناگونی است و نمی‌توان آن را مصداق عقد واحدی دانست. زیرا در این زمینه یک عقد میان صادرکننده و حامل کارت وجود دارد، عقدی دیگر میان صادرکننده و بازرگان، و عقدی میان حامل کارت و بازرگان صورت می‌گیرد. این عقدها در ارتباط با یکدیگر بوده و از یکدیگر جدا و مستقل نیستند و در حقیقت در این باب عمل واحد و متکاملی صورت می‌گیرد. از این رو باید گفت: این قرارداد، عقد جدید و بی‌سابقه‌ای است و می‌توان صحت آن را با استناد به عموماتی، مانند «أوفوا بالعقود» مانده (۱) اثبات کرد.
 فرضاً اگر بتوانیم صحت هر یک از عقود این قرارداد را جداگانه ثابت کنیم صحت کل قرارداد را باید با همان عمومات اثبات کرد.

بدیهی است که برخی از مسائل مانع صحت عقد است و با وجود برخی از آنها در یکی از عقود، آن عقد باطل خواهد شد. مسائلی مانند ربا، غرر و جهالت، اکل مال به باطل و... در قرارداد مورد بحث باید دید که آیا از این امور تحریم شده در آن وجود دارد؟
 مشکلات مورد نظر در این قرارداد بدین ترتیب است.

۱- جهالت و غرر:

گفته می‌شود این عقد غرری و جهالت آمیز است زیرا مقدار و اندازه بکارگیری کارت از سوی حامل آن نیز مقدار مبالغی که به صادرکننده کارت حواله می‌شود مشخص نیست (حتی در صورتی که ما عقد حواله را شرعی بدانیم)

اما در جای خود گفته‌ایم که این مقدار از جهل، غرر به شمار نمی‌آید، زیرا غرر مرادف هرگونه جهالتی نیست، در غیر این صورت باید بسیاری از عقود جایز تحریم می‌شد، عقودی مانند مسافه، مزارعه، مضاربه و شرکت تا حدودی جهالت‌آمیز می‌باشند. همچنین اگر کسی برای نگهداری محلی با صاحب آن محل قرارداد ببندد، این قرارداد صحیح است در حالیکه ابعاد کار دقیقاً معلوم نیست بنابراین مقصود از غرر جهالت‌های مخاطره‌ای است و حدیث نهی از غرر، عموم

آیه (اوفوا بالعقود) را تنها در مواردی که جهل در معامله خطرآمیز باشد، تخصیص می‌زند. در قرارداد مورد بحث هیچگونه جهالت مخاطره‌آمیزی دیده نمی‌شود، زیرا فرض بر آن است که همه خصوصیات و شرایط قرارداد از پیش تعیین می‌شود.

به نظر ما غرر، جهالتی است که معمولاً با خدعه و نیرنگ همراه است و یاکاری است که به اختلاف و نزاعی می‌انجامد که قابل حل و فصل نیست. این مطلب در سخنان فقیه بزرگوار شیخ انصاری و نیز چه بسا در سخنان امام خمینی (ره) در کتاب بیع دیده می‌شود. علاوه بر این در این قرارداد اصولاً جهالتی دیده نمی‌شود، زیرا جهل در حد متعارف مورد اغماض و گذشت است.

۲- اخذ حق العمل در مقابل صدور کارت و...

برخی پنداشته‌اند که اخذ این وجوه مصداق اکل مال به باطل است. لیکن وجوه اخذ شده در حقیقت اجرتی است که بابت صدور کارت یا هر کار دیگری که برای حامل کارت ضروری است اخذ می‌شود، مقدار وجوه اخذ شده نیز می‌تواند با درصد تعیین شود. به هر حال در این قرارداد از نظر عرف، اکل مال به باطل صورت نگرفته است.

۳- وفا به شرط ابتدایی:

- الف - شرط التزام به مسئولیتها و بازپرداخت
- ب - شرط افتتاح حساب در بانک صادرکننده کارت
- ج - شرط اعتبار برای دارندگان کارتهای طلائی
- د - شرط پایان بخشیدن به قرارداد طبق خواست صادرکننده کارت (حق فسخ برای صادرکننده کارت) امثال این تعهدات در صورتی تأمین می‌شوند که در ضمن یک عقد لازم (از دو یا یک طرف عقد) صورت بگیرند.

استاد عبدالوهاب ابوسلیمان در نوشتار خود تلاش می‌ورزد تا این عقد را عقد لازم قرض تصویر کند، از این رو مانعی ندارد برخی از تعهدات در آن شرط شود. اما اگر بدرستی در روابطه صادرکننده و حامل کارت تأمل کنیم در می‌یابیم که قرارداد و عده به قرض است و گاه قرض عملاً تحقق نمی‌یابد، بنابر این قرارداد یک وعده ابتدائی بیش نبوده و عقدی متزلزل خواهد بود و برای کسی الزام‌آور نمی‌باشد.

تنها می‌توان گفت وعده‌های ابتدائی هم برای مؤمنان الزام‌آور است، زیرا در روایات اسلامی بر حسن التزام و وفای به وعده تأکید شده است. اما این روایات وفای به وعده را به حد الزام نمی‌رساند، بویژه با توجه به اجماعی که بر عدم وجوب وفای به وعده وجود دارد.

و روایاتی نیز بر الزام‌آور نبودن وعده‌های ابتدائی دلالت دارد.^۱ ممکن است گفته شود که مجموعه این قرارداد جز وعده ابتدائی است و وعده ابتدائی تنها یک عنصر در این قرارداد است.

اما باید یادآور شد که همین وعده ابتدائی مبنی بر قرض دادن، روح و اساس این قرارداد است و بر همین مبنا است که تاجر به صادرکننده کارت (در صورتی که قرارداد را حواله بدانیم) اجازه می‌شود.

آنچه که مشکل را آسان می‌کند آن است که صادرکنندگان کارت در این قرارداد حق فسخ را برای خود منظور می‌کنند، تنها مشکلی که باقی خواهد ماند عبارت از تعهد صادرکننده کارت در برابر بازرگان است، این تعهد بر مبنای عقد حواله صورت گرفته است، اما چون صادرکننده کارت عقد حواله را پذیرفته و همچنان بدان پای‌بند است، باید به تعهد خود در مقابل تاجر وفادار بماند.

کسر نرخ فروشهای فروشنده:

بانک صادرکننده: همه فاکتورهای تاجر را نمی‌پردازد بلکه به نسبت مشخص، از آن کسر می‌کند، اکنون باید دید که این موضوع راه حل فقهی دارد؟

این کسر و کاهش را می‌توان به یکی از طرق ذیل توجیه کرد:

- ۱- کسری مزبور، حق‌العمل بانک مقابل قبول و ادای حواله است.
- ۲- این کاهش در مقابل واسطه‌گری است که بانک انجام می‌دهد و واسطه‌گری امر مشروع است. از امام سؤال می‌شود: کسی که مردم را به خانه و زمین راهنمایی می‌کند و براین کار اجرتی می‌گیرد، امام فرمود اخذ اجرت جایز است.^۲
- ۳- و نیز می‌توان گفت که این حق‌العمل اجرت وکالت بانک میان تاجر و حامل کارت است. به هر حال مشکلی از جهت کسر و کاهش مزبور در میان نخواهد بود.

حق فسخ برای صادرکنندگان کارت:

برخی این موضوع را مخالف لازم بودن عقد شمرده‌اند. اما پیش از این گفتیم که این قرارداد مصداق عقد قرض نمی‌باشد و بر فرض قرض بودن آن، مانعی ندارد که حق فسخ برای یک طرف شرط شود، زیرا چنین شرطی شرعاً جایز است.

۶- بیع مضطر:

گفته می‌شود شرایط قرارداد برحامل کارت و فروشنده تحمیل شده و آنها چاره‌ای جز پذیرش آن

شرایط را ندارند. از این نظر این قرارداد مصداق بیع مضطر می‌شود. اما باید گفت که هریک از ایشان با اراده و میل خود این قرارداد را پذیرفته و اضطراری در میان نبوده است، علاوه بر این بطلان بیع مضطر قابل بحث و تأمل است.

۷- ربا:

صادرکنندگان کارت از مشتری می‌خواهند تا طی مدت معینی وجوه درخواستی را بازپرداخت کند و در صورت تخلف و تأخیر، بهره بدان تعلق خواهد گرفت. این مطلب مصداق واضح ربای حرام است.

۸- مشکلات اقتصادی:

برخی، از مشکلات اقتصادی که دامنگیر این قرارداد می‌شود سخن گفته‌اند:

الف - شیوع بدهکاری افراد. افراد به تصور اینکه بیش از دارائی حقیقی خود مالک می‌باشند، گرفتار وامهای سنگینی خواهند شد، همین امر در بدهکاریهای دولتها نیز مطرح است.

ب - این قرارداد عاملی برای تورم به شمار می‌آید، زیرا مردم بیش از مقدار نیاز خود به خرید کالا روی می‌آورند.

ج - رواج این قرارداد باعث استثمار می‌شود، زیرا بانکها قدرت خرید افراد را در استثمار خود خواهند داشت. و سرمایه‌گذارهای تجاری در اختیار آنها خواهد بود.

در مقابل این اظهارات باید گفت که برفرض وجود چنین نتایج منفی، این مسأله جنبه حکومتی خواهد داشت و حاکم شرعی اگر این نوع قرارداد را مضر بیابد از آن ممانعت خواهد کرد، و نباید در این مورد بطور فردی فتوی داد.

۹- برخی شرایط غیر شرعی در این قرارداد وجود دارد، بنابر این پذیرش این شرایط موجب فساد اصل عقد خواهد بود، حتی اگر طرف قرارداد معتقد به عدم فراهم شدن زمینه برای عملی شدن این شرایط باشد، بطور مثال اگر حامل کارت متعهد شود که در موقع مقرر به تسویه حساب بپردازد و گرفتار ربای حرام نشود.

این مسأله ما را بدین بحث سوق می‌دهد که آیا شرط فاسد، عقد را فاسد می‌کند یا خیر؟ می‌توان گفت این شرایط حداقل درمورد این قرارداد موجب بطلان نخواهند بود. زیرا عقد همانگونه که امام خمینی (رحمة الله علیه) می‌گویند به محض ایجاب از طرف فروشنده و پیش از الزام به شرط، تحقق می‌یابد.

و یا بدین دلیل که موضوع این قرارداد عوض و معوضی است که منظور شده و چنان شرطی

قید معتبر در عوض و معوض نیست، گرچه آن شرط انگیزه‌ای برای پذیرش این قرارداد بوده است. این شرط در این قرارداد طفیلی و فرعی است، و به عنوان مجازات تخلف در نظر گرفته شده است و به هیچ وجه در مقصد اصلی عقد دخیل نیست. بویژه اگر این فرض را در نظر آوریم که حامل کارت معتقد به عدم تخلف خود و فراهم نشدن زمینه تحقق آن شرط است.

نتیجه بحث و بررسی:

می‌توان موضوع صدور کارت را به صورت شرعی توجیه نمود و از آن بهره‌های لازم را گرفت مشروط بر آنکه شرط بهره‌های ربائی از آن حذف شود، زیرا هیچ راهی برای تصحیح آن وجود ندارد. بانک می‌تواند با در نظر گرفتن مجازاتهای دیگر مانند بازپس گیری کارت، حذف اولویت حامل کارت در برنامه‌های آینده بانک، خود را از این شروط حرام برهاند. و می‌توان به جای این شرط، مجازات مالی نیز مقرر داشت البته این امر در صورتی است که این کار را بطور کلی مشروع بدانیم، اما در فرض اخیر شبهه‌ها و وجود دارد و لذا باید از آن پرهیز نمود مگر آنکه قاضی شرع آن را مقرر کند.

برخی منابع بحث:

۱- احمد زکی بدوی: معجم المصطلحات التجارية والتعاونية

۲- عبدالوهاب ابوسليمان: بطاقات المعاملات المالية

۳- بطاقات الائتمان المصرفية: مجلة مجمع فقه اسلامي

۴- رفعت آبادير: بطاقات الائتمان من الوجهة القانونية